

УДК: 338.43:332.052.12:338.242.4.025.2

Сербіненко Н.В., к.е.н., доцент
Сербіненко К.Г.
Запорізький національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. Визначені базові напрямки державного регулювання сільськогосподарських підприємств, детально перераховані проблеми в реалізації державної підтримки та регулюванні сільського господарства та запропоновані напрямки вдосконалення діяльності органів влади, що покликані вирішувати зазначені проблеми.

Ключові слова: державне регулювання, бюджетні дотації, податок на додану вартість, тваринництво, рослинництво.

Аннотация. Определены базовые направления государственного регулирования сельскохозяйственных предприятий, детально перечислены проблемы в реализации государственной поддержке и регулировании сельского хозяйства, предложены направления совершенствования деятельности органов власти, ориентированные решить выявленные проблемы.

Ключевые слова: государственное регулирование, бюджетные дотации, налог на добавленную стоимость, животноводство, растениеводство.

Annotation. The article refers to the main problems of state backing and regulation of agriculture: lack and disproportionate distribution of agricultural financing; fluctuation of the amounts of state financial aid; inefficient use of resources by the agricultural fund which performs price regulation on the agrarian market; low level of rural area residents awareness as to their opportunities of receiving state backing, its complicated mechanism and lack of transparency of the process of obtaining any state aid; inefficiency of using funds provided by state programs; ceasing of state support programs resulting in ceasing of definite directions of agriculture support; low level of using of indirect means of support.

Identification of the problems of state regulation and support of agricultural sector in Ukraine allowed to determine the complex of measures aimed at the development of the domestic agrarian industrial complex, among the most important being simplification of the procedure of obtaining of privileged credits by agrarian producers at the account of developing of a more transparent procedure, lowering the level of its bureaucratization; increasing the financing of support of small agricultural enterprises; developing of the state program of the support of machine building for agriculture aimed at providing of agricultural and processing enterprises with efficient competitive domestic machinery and equipment; developing of measures for subsidizing and compensating for the spheres of cattle breeding and plant cultivation.

Key words: state regulation, budget dotation, value-added tax, cattle breeding, plant cultivation.

Постановка проблеми. Аграрна промисловість України є однією з пріоритетних секторів національної економіки, одним з ключових рушіїв економіки держави та інтегрально важливим компонентом її сталого розвитку, оскільки її розвиток сприяє підвищенню добробуту населення, зміцненню економічної та продовольчої безпеки держави, зростанню її експортного потенціалу. У першому півріччі 2013 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з відповідним періодом 2012 р. зріс на 15,4 %, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 127,5 %, а в господарствах населення – 106,4 % [1]. Специфіка сільського господарства зумовлює об'єктивну необхідність її державного регулювання, особливо в умовах нестабільності середовищ, оскільки

їх негативні наслідки можуть суттєво впливати на параметри розвитку ринку сільськогосподарської продукції.

Актуальними питаннями у сфері державного регулювання сільського господарства є проблеми підвищення ефективності державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції, яка повинна бути спрямована на: 1) забезпечення прибутковості виробництва на рівні, що забезпечує розширене відтворення; 2) створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів та покращення добробуту їхніх сімей; 3) формування передумов для комплексного розвитку сільських територій; 4) задоволення потреб населення в якісних продуктах харчування; 5) розширення експортного потенціалу країни.

Одночасно з цим, державна підтримка в галузі сільського господарства повинна бути не просто дієвою відповідно до певних показників економічної та соціальної ефективності, але й мати стимулюючий вплив на розвиток та розбудову аграрного сектору країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базові питання розвитку, функціонування аграрного сектора України загалом та його державного регулювання, зокрема належать до сфери наукових інтересів П. Т. Саблука [2], М. Я. Дем'яненка, В. Я. Месель-Веселяка [3], І. В. Засторжнікова та інших вітчизняних фахівців. Проблеми фінансування агропродовольчого сектору з боку держави досліджуються такими вітчизняними вченими, як Т. М. Осташко, Т. М. Мельник [4], Б. Й. Пасхавер та ін. Не зважаючи на ґрунтовність та комплексність їх досліджень, не вирішеними залишаються численні питання методологічного й практичного характеру, пов'язані з дослідженням ефективної діяльності держави, критеріїв та важелів її впливу на регулювання розвитку сільського господарства.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у висвітленні сучасної проблематики державного регулювання сільського господарства України та визначенні підходів щодо поліпшення роботи в даному на-

прямку. Крім того, авторами поставлено завдання визначити головні (базові) та специфічні напрямки державного регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств, проблеми та основні шляхи вдосконалення заходів державних органів влади на шляху створення ефективних умов для функціонування суб'єктів АПК.

Виклад основного матеріалу. Успіх інтеграції України у сучасне міжнародне середовище вимагає застосування системного підходу до аналізу процесів розвитку сільськогосподарської діяльності з метою розробки відповідних заходів щодо її регулювання. Важливу роль в даному аспекті повинна відігравати держава, дії якої передбачають формування ефективних регуляторних механізмів, визначення чітких цілей, обґрунтування та використання системи відповідних критеріїв. Враховуючи, що вільний та нерегульований ринок сільгоспвиробників неспроможний самостійно забезпечувати ефективно розв'язання соціально-економічних проблем, нагальною є потреба формування синергетичної взаємодії ринкового та державного механізмів регулювання.

Загальна динаміка діяльності сільськогосподарських виробників в період 2005-2012 рр. є нестабільною, що пояснюється економічним становищем в державі та світі (табл. 1).

Таблиця 1

Валова продукція сільського господарства за категоріями господарств, млн. грн. [5]

Категорія	2009	2010	2011	2012	Відхилення, +/-	Темп росту, %
Усі категорії господарств	197935,9	194886,5	233696,3	223254,8	-10441,5	95,5
у тому числі						
продукція рослинництва	129908,3	124554,1	162436,4	149233,4	-13203	91,9
продукція тваринництва	68027,6	70332,4	71259,9	74021,4	2761,5	103,9

В 2012 р. спостерігається незначне скорочення активності діяльності підприємств сільського господарства – на 10441,5 млн. грн. або на 5 % в порівнянні з відповідним показником минулого періоду. Особливо це є відчутним в сфері рослинництва. При одночасному пожевлінні роботи підприємств-виробників продукції тваринництва (темп росту складає 103,9 % – з 71259,9 млн. грн. у 2011 р. до 74021,4 млн. грн. у 2012 р.), рослинництво має тенденцію до скорочення

обсягів діяльності – на 8,1 %. Одночасно з цим за I півріччя 2013 р. індекс обсягу виробництва продукції рослинництва порівняно з відповідним періодом 2012 р. становив 167,1 %, у т.ч. в аграрних підприємствах – 212,5 %, у господарствах населення – 132,0 % [1].

Незбалансованість структури валової продукції сільського господарства, а саме збільшення загальних результатів діяльності підприємств тваринництва (+2761,5 млн.

грн. або 3,9 %) на фоні зменшення ефективності діяльності всіх категорій господарств (-10441,5 млн. грн. або 4,5 %), підтверджується фінансовою підтримкою з боку держави (табл. 2). Відповідно до даних табл. 2 держава в період з 2010 р. по 2012 р. підвищила обсяги підтримки сільського господарства з 4608,1 млн. грн. до 6974,1 млн.

грн., тобто майже на 52 %. В той же час частка фінансування за рахунок бюджетних дотацій має тенденцію до зниження (з 28,56 % до 10,64 %). При цьому дотувалися в основному підприємства-виробники продукції тваринництва (в 2012 р. обсяг дотацій склав 437 млн. грн., що на 167,5 млн. грн. більше показника 2010 р.).

Таблиця 2

Державна підтримка сільського господарства за 2010-2012 рр.

Статті	2010		2011		2012	
	млн. грн.	частка	млн. грн.	частка	млн. грн.	частка
Отримано коштів державної підтримки	4608,1	-	4327,9	-	6974,1	-
за рахунок бюджетних дотацій	1316,0	28,56	729,3	16,85	742,0	10,64
з них						
для підтримки виробництва продукції рослинництва	465,5	35,37	230,7	31,63	184,2	24,82
для розвитку тваринництва	269,5	20,48	101,1	13,86	437,0	58,89
за рахунок податку на додану вартість	3292,1	71,44	3598,6	83,15	6232,1	89,36
для підтримки виробництва продукції рослинництва	1790,2	54,38	2780,5	77,27	4321,4	69,34
для розвитку тваринництва	1501,9	45,62	818,1	22,73	1910,7	30,66

Дані рис. 1 свідчать, що значна фінансова «увага» держави у 2011 р. призвела до зби-

льшення обсягів виробництва галузі тваринництва (майже на 2762 млн. грн. або 4%).

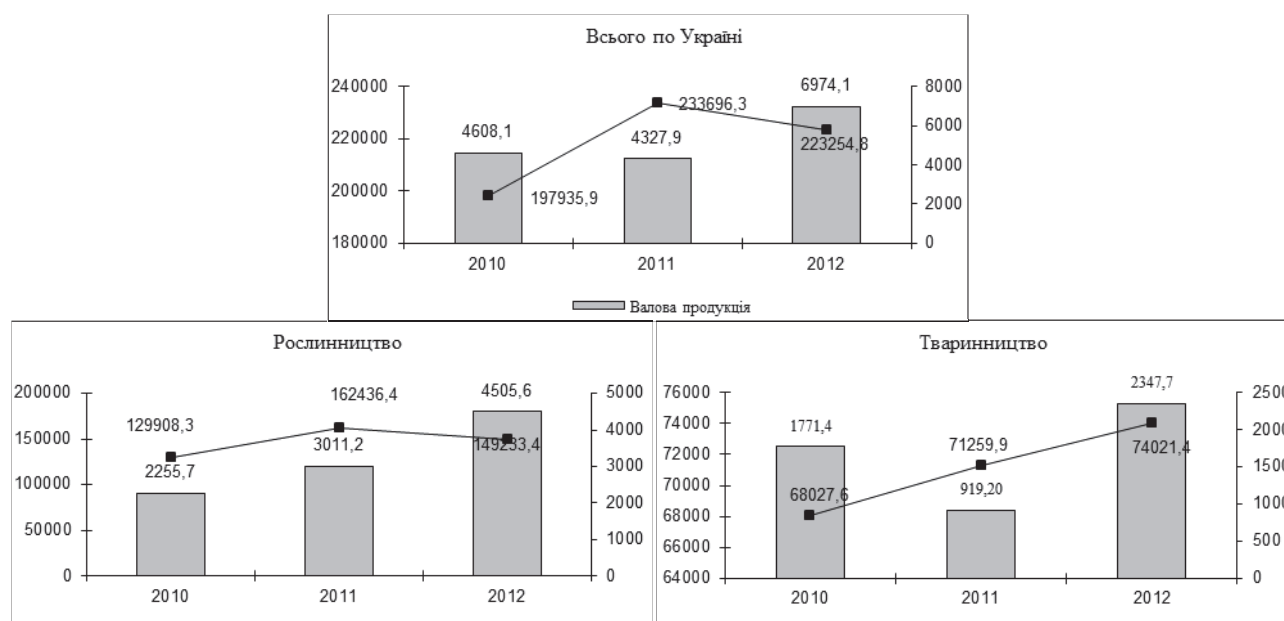

Рис. 1 Динаміка державної підтримки та результатів діяльності підприємств сільського господарства, 2010 – 2012 рр. [5-7]

Враховуючи тісний взаємозв'язок та виробничо-економічну залежність між рослинництвом та тваринництвом, у стратегічному плані підтримка державою підприємств даних підгалузей народного господарства повинна бути збалансованою та економічно обгрунтованою.

Базові напрямки регулювання діяльності підприємств сільського господарства з боку держави в Україні (рис. 2) закріплені в наступних нормативно-правових актах: законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.», Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р. та ін.

Зазначені на рис. 2 базові напрямки характеризують багатовекторність державного регулювання сільськогосподарських підприємств. Не зважаючи на це, більшість із них є декларативними та недостатньо ефективними, їх реалізація на практиці є обмеженою. В цілому можна визначити наступні проблеми в реалізації державної підтримки та регулювання сільського господарства:

– недостатність та непропорційність фінансування сільськогосподарських вироб-

ників, постійне коливання обсягів державної фінансової підтримки;

– неефективне використання коштів Аграрним фондом при здійсненні ним цінового регулювання на аграрному ринку за рахунок співпраці з обмеженою кількістю суб'єктів;

– низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання, обмеженість дій особистих селянських господарств;

– неефективність використання коштів, передбачених державними програмами (фінансування за «Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р.» здійснено станом на 2010 р. на рівні 84 %);

– припинення дії державних цільових програм, внаслідок чого окремі напрями державної підтримки сільського господарства припинили існування («Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р.»);

– низький рівень використання державою непрямих заходів підтримки.

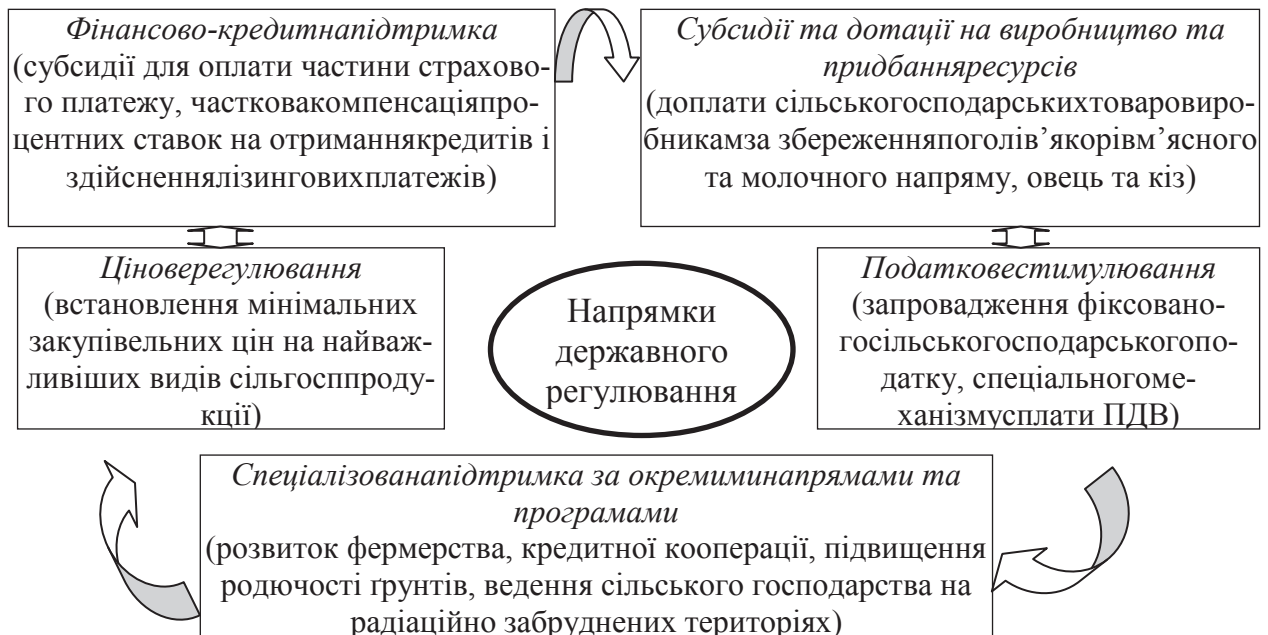

Рис. 2 Базові напрямки державного регулювання сільськогосподарських підприємств

На основі зазначених проблем державного регулювання та підтримки сільського господарства в Україні, а також аналізу досвіду розвинених країн (США, Канади, Японії, країн ЄС), доцільно визначити комплекс за-

ходів, реалізація яких повинна бути спрямована на розвиток вітчизняного АПК, виконавцями яких повинні стати державні органи влади (табл. 3).

Таблиця 3

Напрямки вдосконалення державного регулювання сільського господарства в Україні [8]

Орган влади	Напрямки та завдання
Кабінет Міністрів України	<ul style="list-style-type: none"> - спрощення процедури отримання сільськогосподарськими товаровиробниками пільгових кредитних ресурсів за рахунок розробки більш прозорої процедури, зниження рівня її бюрократизації; - визначити роль та ступінь участі держави в Національному проекті «Відродженескотарство» та його складових (проект «Село майбутнього», «М'ясне скотарство»); - збільшити обсяги фінансування та активізувати політику в напрямку підтримки малих сільськогосподарських підприємств, в тому числі особистих селянських підприємств.
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> - передбачити у Держбюджетах на наступні роки збільшення фінансування заходів щодо підтримки фермерських господарств за бюджетними програмами («Фінансова підтримка фермерських господарств», «Надання кредитів фермерським господарствам»); - забезпечити фінансування заходів, передбачених Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р.
Міністерство аграрної політики та продовольства України	<ul style="list-style-type: none"> - розробити Державну програму розвитку машинобудування для агропромислового комплексу, спрямованої на забезпечення сільськогосподарських та переробних підприємств високоефективною конкурентоспроможною вітчизняною технікою та обладнанням; - розробити заходи щодо запровадження субсидування, компенсаційних доплат на виробництво рослинницької та тваринницької продукції
Всі суб'єкти	систематичне проведення тренінгів, семінарів та курсів для керівників і працівників сільськогосподарських підприємств, фермерів, селян, працівників держадміністрацій з метою підвищення їх кваліфікації

Висновки. Проблема підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора заходами державної підтримки набуває дедалі більшої актуальності. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрної економіки загалом, її бюджетного фінансування повинен будова-

тись на основі принципів системності та комплексності під час застосування відповідних інструментів і методів. Досить активно в даний процес повинні бути залучені всі органи державної влади на різних рівнях ієрархії, задачі та помноження яких повинні бути комплексними та структурованими.

Список літератури

1. Сільське господарство України у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/silske-gospodarstvo-v-ukrayini-u-2013-roci>
2. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – №11. – С. 4-12.
3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
4. Мельник Т. М. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України / Т. М. Мельник, О. С. Головачова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 169-184.
5. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCgQFjAA&url=http%3A%3A>
6. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік». / [відп. за вип. О.М. Прокопенко]. –К. : Державна служба статистики України, 2012. – 88 с.
7. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 рік». / [відп. за вип. О.М. Прокопенко]. –К. : Державна служба статистики України, 2011. – 88 с.
8. Собкевич О.В. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О.В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/910/>